

יחסי יהודים-נכרים בזמן הזה הזמנת נכרים לבית הכנסת וכניסת יהודים לכנסיות ומסגדים

ראשי פרקים

חלק א': שער בית הכנסת

- א. מבוא - מקומו של בית הכנסת בדברי ימי היהדות
- ב. יחס היהדות לנצרות ויחסי יהודים ונוצרים לאורך הדורות עד ימינו
- ג. כניסת והכנסת אנשי דת נוצרים לבית הכנסת
- ד. הכנסת אורח שעונד צלב
- ה. סוגרן לספר תורה בצורה של צלב
- ו. דגלי מדינות בבית הכנסת
- ז. פתיחת ספר תורה בארון קודש בפני שר, קונסול או כומר נוצרי

חלק ב': שער הכנסיות

- ח. כניסת יהודים לכנסיה
- ט. ביקור תיירותי בכנסיה פעילה ושאינה משמשת לפולחן
- י. יהודים שמוזמנים לביקור בכנסיה נוצרית לאירוע ממלכתי
- יא. כניסה לחצר עבודה זרה
- יב. כניסה לכנסיה לצורך פיקוח נפש וכניסת חיילים לכנסיית המולד ולכנסיות אחרות
- יג. תפילה משותפת עם גויים
- יד. ביקור בקרית הותיקן וביקור הרב הראשי לישראל בקרית הותיקן
- טו. כניסה לכנסיה ולמנזר שאין בהן צלמים
- טז. הזמנת אנשי דת וכמורה לבית הרב
- יז. יחסי יהודים ונוצרים בדורנו, לאן?

חלק ג': שער המסגדים

- יח. יחס היהדות לאיסלם ולמוסלמים
- יט. כניסה למסגדים (בלא תפילה)
- כ. תפילה ולימוד תורה בתוך מסגד

חלק א': שער בית הכנסת

א. מבוא - מקומו של בית הכנסת בדברי ימי העם היהודי

אין לך מקום שבו התרכזו חיי העם היהודי יותר מאשר בבית הכנסת. ניתן אולי לומר שיותר מכוחה של התפילה הוא כוחו של בית הכנסת, כמוסד חברתי ממדרגה ראשונה, אשר בו ומתוכו צמחו והתפתחו חיים יהודיים מקוריים ותוססים. כתלי בית הכנסת הם שעמדו לו לעם כמחיצה של ברזל וכחומה בצורה מפני רוחות רעות של טמיעה והתבוללות של פירוד פיזי ורוחני שאיימו על עמנו בתקופות הגלות הארוכות.

ההתכנסות הקבועה שלוש פעמים ביום בבית הכנסת קירבה את הלבבות לא רק כמה שנוגע לדברים שבין אדם למקום, אלא גם, ולא פחות, ליחסים שבין אדם לחברו. בתוך בית הכנסת התפתחו מידות טובות של אחווה ועזרה הדדית; ומוסדות כגון "גמילות חסדים", "הכנסת כלה", "חסד של אמת" וכדו' צמודים היו לבית הכנסת. יהודי שחיפש בית להתאכסן בו היה פונה לבית הכנסת, ושם תמיד מצא מכניסי אורחים וגומלי טוב.

גם בימינו כבעבר הרחוק והקרוב לא פג טעמו ולא נס ליחו של בית הכנסת. עדיין הוא ממלא תפקיד ראשון במעלה בחיי היום-יום של האיש האמון על תורה ומצוות, ואף יהודים מסורתיים וחילוניים פוקדים אותו לפרקים בחגים, בחגיגות בר המצוה, וגם במקרי מוות חלילה. (שח לי פעם בכאב, רב שהכרתי בתקופת שליחותי הרבנית בקנדה, שישנם כאלה המגיעים לבית הכנסת או בגלל ה"מפטיר" או בגלל ה"נפטר", וכיון שנושא מאמר זה הינו כניסת גויים לבית כנסת לא ניגע בנושא "מה ניתן לעשות בנוגע לכניסת יהודים לבית הכנסת?").

בכל שנות נדודי ישראל עמד בית הכנסת במרכז חייו הציבוריים והפרטיים של העם, בו חישלו את האחדות היהודית, בו שפכו את מר ליבם בפני ריבון העולמים, בו שמעו תורה מפי גדולי הדור, בו נתכנסו לשמוח בים שמחה וחג, ובו מצאו מקלט ביום צרה. ואכן הוא שימש 'מקדש מעט' מפאת תפקידו הציבוריים, והאידיאליים הרוחניים והמוסריים הנעלים שרוכזו בתוכו וקרנו ממנו.

בשעה שענייניה היום-יומיים של האוכלוסייה הנוצרית היו מרוכזים בבית העירייה והעניינים הדתיים בכנסיה, אצל היהודים בית הכנסת היווה את בית הקהל, בית העם ובית התפילה ולימוד התורה גם יחד, והיה עליו לספק גם את דרישותיה החומריות, הדתיות והחילוניות, של הקהילה היהודית.

במאמרנו זה נעסוק בעו"ה בסוגיות שונות העשויות להתעורר כתוככי בתי הכנסת, ובין אנשי הקהילות הבאות במגע עם נכרים, נדון כשאלות וכתשובות העשויות לסייע בידי הנהגת הקהילה והרבנים כחול"ל או בארץ למנוע איבה בינדתית ואף לגרום לתוספת אהבה בין הדתות השונות, ברוח המקורות הרבים שנביא לקמן. כמו כן נסקור את התפתחות והשתלשלות ההלכה והשינויים ההיסטוריים שחלו ביחסים בין הדתות, ונעסוק בשינויים העשויים לחול בפסיקת ההלכה בעניינים אלה.

ב. יחס היהדות לנצרות ויחסי יהודים ונוצרים במשך הדורות עד ימינו

עיקר משימתנו בחלק זה של המאמר בדבר יחס היהדות לנצרות היא לעמוד על השקפות חכמי-התורה, במהלך הדורות שהשתלשלו מאז תקופת הראשונים - בעיקר על שיטת הרמב"ם - עד שיטות האחרונים ועד ימינו אנו.

השקפתו של הרמב"ם בנוגע לנצרות היא, שזו אינה דת מונותאיסטית טהורה עקב אמונתם בשילוש, וכן הורה להלכה כי "הנוצרים עובדי עבודה זרה הם"¹. השקפה זו של הרמב"ם היא כהתאם לדעתו, כי אחד מעיקרי האמונה הוא "שהבורא יתברך אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף, ואין לו שום דמיון כלל"². ולכן קבע הרמב"ם: "האומר שיש שם מנהיג, אבל הם שנים או יותר, והאומר שיש שם רבון אחד, אבל שהוא גוף ובעל תמונה, הרי זה מין שאין לו חלק לעולם הבא".

אמנם הראב"ד השיג על הוראה זו בנוגע להגשמה: "למה קרא לזה מין, וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שקראו במקראות, ויותר מה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעת"³.

אולם הרמב"ם הלך בהשקפתו על הנצרות בעקבות הרב סעדיה גאון, הכותב על הנוצרים ועל אמונת "השילוש הקדוש" לשיטתם: "שישימוהו - להשם - שלושה, ויצאו אל הכפירה"⁴.

לעומתו, ידועה הדעה המנוגדת של רבנו תם⁵, שבני נח לא הוזהרו שלא לשתף שם שמים ודבר אחר.

¹ רמב"ם הלכות עכו"ם, פ"ט, ה"ד. ברפוסים הוחלפה המילה "נוצרים" ב"אדומים" וכדו' מאימת הצנזורה.

² רמב"ם הלכות תשובה פ"ג ה"ז.

³ ראב"ד שם.

⁴ רס"ג אמונות ודעות מאמר ב פרק ה.

⁵ תוספות סנהדרין סג. ד"ה אסור.

הרמב"ם דוחה באיגרת תימן לא רק את אלהותו של ישו, אלא מצא לנחוץ להוכיח את הטעות שבאמונת משיחיותו, היות והתנכר ליעודי גאולת ישראל, שהיא חלק בלתי נפרד משליחות משיח ה' לפי נביאי ישראל. גם ביד החזקה הוא כותב: "אף אותו איש, שדימה שיהיה משיח... וכי יש מכשול גדול מזה, שכל הנביאים דיברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם, מקבץ נידחיהם ומחזק מצוותם, וזה גרם לאבר ישראל בחרב ולפזר שאריתם ולהשפילם, ולהחליף התורה, ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה מבלעדי השם"⁶.

אך למרות הביקורת הקשה, נשאר הרמב"ם נאמן לשיטתו המוסרית, לשבח בדתות את הראוי לשבח, והוא אינו מהסס לציין, את השינוי שחל בעולם האלילי לרגל התפשטות הדתות המונותאיסטיות העשויות לקרב מעט את קהל מאמיני הדתות הללו לאמונת היחוד של היהדות. ואף מביע את דעתו המהפכנית, כי הדתות האלו בסופו של דבר תסלולנה דרך לימות המשיח אצל אומות-העולם.

הרמב"ם מביע את הערכתו האמורה על הנצרות והאיסלאם וכותב⁷: "אך מחשבות בורא עולם אין כוח באדם להשיגן, כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו, וכל הדברים האלה של אותו האיש (ישו) ושל זה הישמעאלי (מוחמד) שעמד אחריו, אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח, ולתקן את העולם כולו לעבוד את השם ביחד, שנאמר: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד"⁸ כיצד? כבר נתמלא העולם מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות, ופשטו דברים אלו באיים הרחוקים ובעמים רבים ערלי-לב, והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו אומרים מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות, ואלו אומרים דברים נסתרים יש בהן ואינן כפשוטן, וכבר בא משיח וגילה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא, מיד הם כולם חוזרים, ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאיהם ואבותיהם הטעום".

מעניין לציין שאין הרמב"ם יחידי בהשקפה זו, כי גם רבי יהודה הלוי כתב: "אלה האומות, הנוצרים והמוחמדים, הם הצעה והקדמה למשיח המחוכה"⁹.

במאמרנו זה איננו באים לברר את יחס היהדות אל ישו ותורתו, אך מתוך עיון במקורות הרבים נמצא שהרמב"ם - שהעיד על עצמו כי קרא כל הספרים שעסקו במקצוע האסטרונומיה כדי להוכיח את אפסותה, והיה בלי ספק בקי בספרות הדתות האחרות לשם ביסוס אמיתות תורתנו - חדר לטיבם וכנותם של מאמריו הדרו-פרצופיים של אותו האיש

⁶ רמב"ם ה' מלכים פי"א ה"ד, ונשמט מרוב המהירות מאימת הצנזורה.

⁷ רמב"ם שם.

⁸ צפניה פרק ג.

⁹ ריה"ל, כוזרי, מאמר ד, פרק כד.

המיוחסים לו באוונגליון, ובא לידי הכרה, שאם נאמין לאבות הנצרות, נמצא שישו יזם בחכיון לבו לבטל תורת-ישראל, אף שלפעמים לבו לפיו לא גילה מיראת חכמי התורה ורוח העם שנהו אחריהם.

ובכל זאת מצא הרמב"ם לנחוץ להצביע, כאמור, על החיוב שבדתות שנולדו על ברכי היהדות בהשפעתן על העולם האילי. ביחוד הכליט את ההבדל שבין דת-ישראל לבין בנותיה בזה, שבשעה שהן דנות לגיהנום ולדראון-עולם כל בן דת אחרת, מנחילה דת-ישראל חיי-עולם לכל אדם הסר מרע ועושה טוב ללא הבדל דת וגזע.

באחת מאיגרותיו כותב הרמב"ם: "ומה ששאלת על האומות, הוי יודע דרחמנא ליבא בעי, ואחרי כוונת הלב הם הדברים. ועל כן אמרו רבותינו¹⁰ חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא, אם השיגו מה שראוי להשיג מידיעת הכוורא יתברך, והתקינו נפשם במידות טובות. ואין בדבר ספק, שכל מי שהתקיין נפשו בכשרות המידות וכשרות החכמה ואמונת הכוורא יתברך, בוודאי הוא מבני עולם הבא. ועל כן אמרו חכמי האמת רבותינו עליהם השלום: 'אפילו נוכרי ועוסק בתורת משה רבינו ע"ה, הרי הוא ככהן גדול... ואין בזה ספק, שהאבות ונח ואדם הראשון, שלא שמרו כלל דברי התורה, לא יהיו בגיהנום, אלא בודאי כיון שהגיעו והשיגו מה שראוי להתקיין, הרי הם במעלה עליונה"¹¹.

הרמב"ם, בהסתמכו על דעת הרמב"ם האמורה, מטעים את השפעת היהדות על העמים הנוצרים במקומות שיהודים יושבים בתוכם, בשעה שעמים הרחוקים מן ישוב יהודי משוקעים באילנות, מפני שלא נגה עליהם אור אמונת-ישראל, והוא כותב¹²:

"אל תשתבשו באומות שאף הם נוחלי התורה, הם הקרובים לאמצע הישוב. מקום ישוב יהודי כגון הנוצרים והישמעאלים, לפי שהעתיקו התורה ולמדוה, וכשגברה רומי על קצת הקצוות למדו ממנה תורה, ועשו חוקים ומשפטים דוגמא של תורה. אבל בכני אדם יושבי הקצוות הרחוקות בהמות גמורות הם, עליהם אמר הכתוב: "האיים הרחוקים אשר לא שמעו את שמעי ולא ראו את כבודי"¹³. והאומות מתחילה כך אמרו, שנאמר: "ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת"¹⁴; למדנו שלא היו באותו זמן אומה ולשון בעולם שיהיו להם נימוסים טובים וישרים מישובי המדינות כישראל".

¹⁰ סנהדרין מא.

¹¹ איגרת לרבי חיסדאי הלוי הספרדי מאלכסנדריה.

¹² כתבי רמב"ן הוצ' הרב קוק ח"א עמ' קמג-קמר.

¹³ ישעיהו סו.

¹⁴ דברים ד.

לאחר מכן מביא הרמב"ן לחיזוק דבריו את דעת הרמב"ם האמורה, שהנצרות והאיסלם באו לתקן דרך למלך המשיח בתוך הגויים על ידי הפצת דברי תורה ביניהם, ולימות המשיח יכירו גם הם את אמינות תורת ישראל.

הרמב"ן ופוסקים שאחריו לא הסכימו לדעת הרמב"ם שהנוצרים הם עובדי עבודה זרה, וסברו כרבנו תם, שבני נח לא הוזהרו על השיתוף, אם כי כולם מודים שאמונת-השילוש ליהודי היא עבודת אלילים לכל דבר.

בספרות ההלכה אנו מוצאים הערכה יותר חיובית על הנצרות המאוחרת, היות ומאמיניה השתחררו מן היסודות האליליים, שחדרו לתוכה כתקופותיה הראשונות, והתקרבו יותר לאמונת היחוד (מונותיאזים), אך יחד עמה באה אזהרה שלא להיכנס לכנסיות כיון שעדיין מנהג אבותיהם בידיהם. כלומר, השינוי בפסיקה ובתפיסה היה לגבי הנוצרים ולא לגבי הכניסה לכנסיותיהם, שנאסרה במשך כל הדורות עד דורנו אנו.

עוד במאה השתים-עשרה יצא רבנו תם בהגנה על העמים הנוצרים, שלפי דעתו אין דינם כעובדי עבודה זרה, וכל החומרות בהלכה כלפי עכו"ם אינם חלים עליהם, היות "ובזמן הזה כולן נשבעים בקדשים שלהם ואין תופסין בהם אלהות, ואף-על-פי שמה שמוכירין עמהם שם שמים כוונתם לדבר אחר, מכל מקום אין זה שם עכו"ם, גם דעתם לעושה שמים וארץ, ואף-על-פי שמשתפים שם שמים ודבר אחר, לא אשכחן דאסור לגרום לאחרים לשתף, ולפני עיור ליכא, דבני-נח לא הוזהרו על כך"¹⁵.

רבנו מנחם המאירי בספרו "בית-הבחירה" על הש"ס כותב¹⁶: "...וכבר התבאר שדברים הללו נאמרו לאותם הזמנים שהיו אותם האומות מעובדי-אלילים והיו מזוהמים במעשיהם ומכוערים במידותיהם כענין האמור בקצת (ויקרא י"ח, ג') "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם לא תעשו וכמעשה ארץ כנען". אבל שאר אומות שהם גדורים בדרכי הדתות ושהם נקיים מכיעורים שבמידות הללו ואדרכא שמענישים עליהם, איך ספק שאין לדברים הללו מקום להם כלל כמו שבארנו. וכבר נכפל זה הרבה בדברינו כדי שלא תצטרך לכמה דחקים שאתה מוצא בחידושיך ובתוספות ללא צורך"¹⁷.

וממשיך המאירי בדרכו: "...ועיקר הדברים כמו שכתבנו, אלא שבזמנים אלו אין שום אדם נזהר בדברים אלו (מקח וממכר ומתנות וקניין עם הגויים וכו') כלל אף כיום אידם, לא גאון ולא רב ולא חכם ולא תלמיד ולא חסיד ולא מתחסד, וקצת מפרשים כתבו זה הטעם מפני שעכשיו אין מקריבין לפני עבודה זרה ואין כאן מכשול... עיקר הדברים נראה לי שדברים אלו כולם לא נאמרו אלא על עובדי האלילים וצורותיהם וצלמיהם, אבל בזמנים הללו

¹⁵ תוספות סנהדרין, סג, ד"ה אסור, ומסכת בכורות ב, ד"ה שמא.

¹⁶ צרפת, נפטר בשנת ע"ה, היה עד אישית לגרוש יהודי צרפת ב- 1306.

¹⁷ מסכת עבודה זרה כ"ב ע"א.

מותר לגמרי, ומה שאמרו בגמרא (ע"ז ו' ע"א; ז' ע"ב) 'נוצרי לעולם אסור' אני מפרשו מלשון 'נוצרים באים מארץ מרחק' האמור בירמיה (ד' ט"ז)¹⁸.

ועוד: "הרבה ראינו שמתפלאים על שבזמנים אלו אין אדם נזהר מדברים אלו כלל, ואנו כבר ביארנו עיקר כוונת הספר על איזו אומה היא סובבת כמו שיעידו ימי אידיהם שהזכרנו, שהם כולם לאומות הקדומות שלא היו גדרות בדרכי הדתות והן אדוקות ומתמידות בעבודת האלילים והכוכבים והטליזמאש, שכל אלו וכיוצא בהן הם עיקרי עבודה-זרה כמו שהתבאר... ומעתה יהיו דברים אלה מיושרים על לבך ולא נצטרך להשיבך בכל דבר ודבר, אלא שתהא אתה בוחן באי זו אתה מפרשם על האומות הקדומות וכאי זו אתה מפרש על כלל הכל, ובין ותדע..."¹⁹.

גם ר' יצחק פרופיאט דוראן האפודי כותב: "מעולם לא כיוון המשיח המדומה (ישו) לעשות עצמו אלוה, ואפילו תלמידיו לא אמרו אלהינו ישו, אלא חשבוהו היותו מבחר המין האנושי"²⁰. האפודי כבר עמד בזה על ההבדל שבין ישו ההיסטורי ובין דמותו האגדית שבאוונגליון.

וכן פסק הרמ"א להקל "בעשיית שותפות עם האומות בזמן הזה, משום שאין האומות בזמן הזה נשבעים בעבודה זרה ואף-על-גב דמזכירין העבודה זרה, כוונתם לעושה שמים וארץ"²¹.

ורבי משה רבקהש הורה בפירושו באר הגולה: "...כלומר, הא דתניא בסוף קידושין וכמו שכתב "טוב שבעכו"ם הרוג" - היינו בשעת מלחמה, וכמו שכתבו התוספות בשם הירושלמי. לא אמרו חז"ל דבר זה, אלא על עכו"ם שהיו בזמניהם שהיו עובדי-כוכבים ומזלות ולא היו מאמינים ביציאת-מצרים ובחידוש העולם.

ואלה הגויים אשר אנחנו אומה ישראלית גולים בצל שלהם ומפוזרים ביניהם, הם מאמינים בחידוש העולם וביציאת מצרים ובכמה עיקרי הדת, וכל כוונתם לעושה שמים וארץ, כמו שכתבו הפוסקים, והביאם הרמ"א באו"ח סימן קנו בהגה, לא די שאין איסור להצילם, אלא אפילו אנחנו חייבים להתפלל לשלומם, וכאשר האריך בזה בעל "מעשה ה'" בסדר הגדה בפסוק: "שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך", וכתב הרמב"ם, דהלכה כרבי יהושע דחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא"²².

¹⁸ מסכת עבודה זרה ב' ע"ב.

¹⁹ שם, מסכת עבודה זרה כ"ו ע"א.

²⁰ בספרו "כלימת גויים". בסוף המאה הי"ד.

²¹ רמ"א, או"ח, סימן קנו.

²² על שו"ע, חו"מ סי' תכ"ה (וילנא נפטר תל"ב, עזב את ליטא אחרי פרעות ת"ח-ת"ט).

ובשו"ת חוות יאיר כתב: "...כמו שכתבו בש"ס ובפוסקים בכמה דוכתי דגויים בזמן הזה לאו עובדי עבודה-זרה נינהו לכל מילי, אחר שמאמינים כבורא שמים וארץ יתברך שמו. וכל הנמצא לרעה בגויים בש"ס ופוסקים לא נכללו הם בזה, רק בדרך אם תמצי לומר, אני אומר לפי דעתו..."²³.

רבי יעקב עמדין הרחיק לכת בהגנתו על אותו האיש (ישו) מכל קודמיו. לפי דעתו היתה כוונת ישו ליסד דת חדשה רק לעובדי אלילים בלבד, וזהו בניגוד למה שמובא בשמו כמה פעמים באוונגליון, שבא רק לבני-ישראל. כך כתב: "אבל באמת גם לפי דברי כותבי האוונגליון אין שום יהודי רשאי לעזוב תורתו... מכאן נראה בבירור, שהנוצרי ושלוחיו לא באו לבטל תורה מישראל חס וחלילה... אבל הוא הדבר אשר דיברתי, שלא בא זה, כמחשבת כותבי האוונגליון, שבא הנוצרי לבטל דת היהדות לגמרי, אלא רק לאומות בא לייסד להן דת מן אז והלאה, ואף היא לא חדשה כי אם ישנה, אלה שבע מצוות בני-נוח ששכחון וחזרו שלוחי הנוצרי וייסדן מחדש. אך כל זרע ישראל, וכן הנימול ונכנס לדתם, הוא מחויב בשמירת כל מצוות התורה בלי שום גרעון, אבל לאומות העולם הניח שבע מצוות שנתחייבו בהן מאז...".

ומרגלא כפי, שהנוצרי עשה טובה כפולה בעולם: מצד אחד חיזק תורת משה בכל עזו כנ"ל, ואין אחד מחכמינו, שדיבר יותר מזה בפה מלא בחיוב קיום נצחי לתורה, ומצד אחר לאומות-העולם היטיב הרבה, שביטל עבודה זרה והסיר הפסילים מהם וחייב אותן בשבע מצוות, שלא יהיו כבהמות שדה, וזיכה להם במידות מוסריות, ובוה החמיר עליהם יותר מאד מתורת משה, כנודע"²⁴.

וממשיך וכותב ר"י עמדין בספרו: "נוצרים ומוסלמים הם כנסייה שהיא לשם שמים - סופה להתקיים, רצונם לשם שמים ושכרם לא יבצר מהם". הוא גם מהלל בספרו ובמאמריו חוקרים נוצרים שהגנו עליו מפני מתנגדיו.

אמנם, יש המתפלאים על לוחם קנאי נגד משיחיות שקר כר"י עמדין, שבכוואו ללמד זכות על הנוצרי הפריו בהתעלמו מעמדתו השלילית של אותו האיש למצוות התורה כשמירת שבת ועוד, ולא עמד על כפל-המשמעות שבאמרתיו על תורת-ישראל הסותרות זו את זו, ולא נחה דעתו של ר"י עמדין עד כדי כך שעשהו לאותו האיש (ישו!!!) ל"מחזק תורת-משה בכל עזו"...

בשו"ת "נודע ביהודה" כותב דברי הקדמה ובהם התנצלות המחבר: "אמר המחבר כבר נודע ונתפרסם בכל המקומות אשר הייתי, שאני מזהיר ומוכיח ברוב הדרשות ברכים, להיות נזהר מאד בכבוד האומות אשר בזמנינו ואנחנו חוסים בארצותיהם ובמדינותיהם, וחייבים

²³ שו"ת רבי יאיר חיים בכרך, סימן א', השגה י"א (וורמישא, נפטר - תס"ב).
²⁴ שם.

אנחנו להתפלל בשלום המלכים והשרים וחילותיהם ולהתפלל על שלום המדינה ויושביה, וחלילה לנו להיות כפויי טובה אשר המה מיטיבים עמנו ונותנים לנו מחיה ושארית בארץ. וגם אני מזהיר תמיד על הגזל ועל הגניבה ומודיע כי אין חילוק כלל באיסור גזלה וגניבה בין ממון של יהודי ובין ממון של נכרי - אסור דלא תגזול. וכן לאו דלא תגנובו כולל גם ממון של אינו יהודי... הרי מבואר שאסור לגזול או לגנוב אצל נוכרי, וקל-וחומר האומות של זמנינו שאנחנו יושבים בתוכם שהמה מאמינים בעיקרי הדת, שמאמינים בכריאת העולם, ומאמינים בנבואת הנביאים ובכל הניסים והנפלאות הכתובים בתורה ובספרי הנביאים, אם כן פשיטא ופשיטא שאנחנו מחויבים לכבדם ולנשואם.

ולכן הנני מכריז ומודיע, ולא על חיבורי זה בלבד אלא בכל מקום שנמצא בשום חיבור דבר גנאי על עכו"ם או גויים או כותים וכיוצא בלשונות הללו, שלא תטעה לפרש על האומות הללו שבזמנינו, כי המפרש כן הוא טועה ומפרש שלא כדת של תורה, אבל הכוונה על האומות הקדמונים שהיו מאמינים בכוכבים ומזלות וכמו כת הצבא"ה שהזכיר הרמב"ם בספר המורה, שאותן האומות אפיקורסים ומינים היו, ולא הודו בכריאת העולם והכחישו כל המופתים והכחישו הנבואה. ולכן יזהר כל אחד בדברי אלה וישים אותם על לבו לזכרון"²⁵.

ובדור האחרון, לראי"ה קוק היתה שיטה מיוחדת ומעמיקה משלו, המבליטה את ההבדל המהותי בין דת ישראל לדתות מונותאיסטיות אחרות, אך יחד עם זה מעריכה הערכה חיובית את ההישגים הגדולים של אומות-העולם בתחומי התרבות וההגות.

כותב הרב קוק לשואלו: "על דבר האמונות הזרות - אומר לכ"ג את דעתי, כי לא הבלעתן והריסתן היא מטרת אורם של ישראל, כמו שאין אנו מכוונים הרס כללי לעולם ולאומיו כולם - כי אם תקנתם והעלאתם, הסרת סיגיהם, וממילא יצטרפו בזה למקור ישראל להשפיע עליהם טללי אורות והסירותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שניו, ונשאר גם הוא לאלקיננו, וזה נוהג אפילו באיליות, וקל-וחומר בדתות הנסמכות בחלק מיסודותיהן על אור תורת-ישראל.

וגדולים דברי הגר"א ז"ל: 'ואת עשו שנאתי את הטפל לעשו, אבל עיקרו שהוא ראשו בהדי אבהן דעלמא גניד', (ראשו של עשו קבור במערת המכפלה, כמובא במדרש).

'על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים', אמר איש האמת יעקב איש תם, ודברו לא ישוב ריקם. ואהבת אחים של עשו ויעקב, של יצחק וישמעאל תעלה על כל אותן המהומות, שהרשעה הנכרכת בטומאת הגויים גררה אותן, תתגבר עליהן ותהפכן לאור ולחסד עולם.

²⁵ רבנו יחזקאל סג"ל לנדא, ברודי - פראג (תע"ד-תקנ"ו)

²⁶ הראי"ה קוק - אגרת פ"ט, תרס"ד.

דעה רחבה זאת ממותקת במיתקה ודיבשה של תורת אמת, צריכה להתלוות על כל אורחותינו באחרית הימים"²⁶.

ועוד הורה הרב קוק: "העיקר הוא כדעת המאירי, שכל העמים שהם גדורים בנימוסים הגונים בין אדם לחברו, הם כבר נחשבים לגרים תושבים בכל חיובי האדם". ומהו דינם של גרים תושבים? על זה עונה הרמב"ם: "ייראה לי, שנוהגים עם גר תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישאל, שהרי אנו מצווים להחיותו"²⁷.

והרב הראשי לישראל, הרב י' א' הלוי הרצוג זצ"ל כותב: "...הרי לנו שני עמודי התורה הללו הראב"ד ומרן בעל השולחן ערוך ז"ל, מסכימים לדעה אחת שנוכרי שאינו עובד עבודה זרה, אעפ"י שלא קיבל בפניו כ"ד של ישראל, אין למנוע ממנו הישיבה בארץ ישראל. חוץ מזה כבר הכריע קודמי ז"ל (הראי"ה קוק) שאומה שלמה שקיבלה עליה שבע מצוות, גם בזמן הזה, יש להם דין גרים-תושבים"²⁸.

"...והנה הנוצרים בעצמם מחזיקים את עצמם בתור מאמינים באחדות הבורא, אבל השכל שלנו אינו תופס איך הם ממזגים את האמונה באחדות הבורא עם אמונת השילוש, ואולם אין להכחיש שיש להם מושג של בורא עולם ומשגיח אלא שהמושג הזה אינו צרוף... ולפי זה יצאו מכלל עובדי עבודה זרה, וכל מה שנאמר על המוסלמים סובב גם עליהם..."²⁹.

ג. כניסת והכנסת אנשי דת נוצרים לבית הכנסת

כותב הרב שלמה אבינר: "שאלה: האם מותר שיכנסו לבית הכנסת אנשי דת נוצרים, לכושים בכגדי דתם? וכן 'אחיות רחמניות' בכגדיהן המיוחדים? מה הדין בזמן שאנו מתפללים? ומה הדין אם הם עונדים צלב?"

תשובה: לכאורה, אדם שאינו מישראל, רשאים אנו להכניסו לבית הכנסת. אבל הענין אינו כל כך פשוט, לגבי הנצרות, שכידוע, דינה כעבודה זרה. לא כאיסלם שהיא אמונה באל אחד. אמנם יתכן מאוד שהרבה מן הנוצרים בעולם, הם רק נוצרים משום שגרה, אבל אינם מאמינים כדוגמות של הנצרות, ובעומק לבכם הינם מאמינים באל אחד שאינו אדם, אבל זה בודאי לא יתכן לגבי כמרים ואנשי דת, שהינם נוצרים בהכרה מלאה. על כן, אם הם לכושים בכגדי הדת שלהם, יש שאלה אם מותר לתת להם להיכנס לבית הכנסת.

וכבר נשאל הרב צבי פסח פרנק ז"ל, רבה של ירושלים, שאלה מעין זו, על כומר שנכנס לבית הכנסת, ועליו צלב, האם חייבים למנוע ממנו מלהיכנס? והנה כתוב בתורה "לא תביא

²⁷ שם, שם.

²⁸ במאמרו "זכויות המיעוטים לפי ההלכה", תחומין ב', תשמ"ב.

²⁹ שם.

תועבה אל ביתך" (דברים ז, כו) וביררו הפוסקים שאסור להכניס לתוך ביתו כל חפץ של עבודה זרה, וקל וחומר בבית הכנסת שהוא מקום קדוש. האם הצלב הוא חפץ של עבודה זרה? אם היה מדובר על צלב שעומד בבית זרה שלהם, והם מכוונים אליו בתפלתם וכדומה ברור שהיה חפץ של עבודה זרה, אבל יתכן שצלב שתלוי בצואר עם שרשרת וכדומה, אינו אלא חפץ של גוי בעלמא בלי שום כוונה פולחנית. ומובן שיש גם לחלק בין סתם נוצרי, שעבורו הצלב הוא אולי רק קישוט, ואיש דת, שעבורו הצלב בודאי יותר מסתם קישוט. על המדוכה הזאת עמד רבינו ה"שפתי כהן" והכריע שצלב כגון זה, הוא ספק עבודה זרה, ואסור מספק (שו"ע יו"ד קמא, סק"ו). ולפי זה אסור לתת לכומר שיש לו צלב להיכנס. אמנם רבי שלמה בן אדרת (הרשב"א) הקל קצת בענין, והוכיח שכל האיסור הוא להכניסו, אבל אם נכנס גוי לביתו של ישראל ועבודה זרה שלו בידו, לא שמענו שיהא חייב ישראל בעל הבית להוציאו ד"לא תביא" אמרה תורה, ובשעת הדחק, אפשר לסמוך על דעה זו. (שו"ת הרשב"א ח"א ס' קעז).

על כן אלו מסקנותיו של הרב צבי פסח פרנק :

א. אם כומר שיש לו צלב, נכנס מעצמו לבית הכנסת, ואם יוציאו אותו יכול חס ושלום לבוא לידי עלייה על קהל ישראל, איננו מחויבים להוציאו.

ב. אבל להזמין כמרים (או כמרות) הנושאים צלב לבוא לבית הכנסת, בודאי שאין לעשות כן, ולגרום הבאת תועבה אל תוך ביתך, כפי שעשה המלך מנשה שהעמיד צלם בהיכל. עד כאן לשונו הקדוש.

גם באשר לבגדי דת, גם כן אין הדבר ברור, וזה לשון הקצור שלחן ערוך, "המלבושים שלובשים הכהנים כשנכנסים לבית אלילים, יש אומרים שגוי שלהם הן ולא גוי של אלילים ואינן צריכין ביטול (זאת אומרת שאינם ע"ז שצריכה ביטול) ויש מי שמצריך ביטול" (קסז, ד).

פירוש, שמצד אחד אלה בגדים המיועדים להם, כשהם עוסקים בדתם בכנסיות שלהם, אבל מצד שני בדים אלה הם גוי שלהם, בגדי כבוד שלהם כמשך כל היום "דאף יוצא בהם להתנאות בפני מלכים" (כ"י קלט בשם ראבי"ה), ולא דוקא בזמן שעוסקים בעבודה זרה. דינם ודאי יותר קל מדין הצלב המבואר לעיל. אמנם בזמן התפלה בודאי שאין לתת להם להיות נוכחים, מכמה טעמים :

א. זה מפריע להתפלל, ומעשה שנכנסה אחות "רחמנית" בכגדים שלה לעזרת נשים בתפלת שבת, והחברות היושבות שם לא הצליחו להתפלל מרוב זעזוע. והרי אסור שיהיו בכיהכ"נ דברים שמפריעים לכוונה (עי' שו"ע או"ח צ, כג, מ"ב ס"ק עא) (ואמר לי תלמיד חכם גדול בחיך מר : ההלכה אומרת שאין להיכנס לבית הכנסת עם חרב, כי החרב מקצר חייו של

אדם, ובית הכנסת מאריך חייו. והנה הנצרות והצלב שלה קצרה את ימינו לא פחות מהחרב).

ב. יש כאן חילול השם. לאמיתו של דבר, אנו מצווים לעקור עבודה זרה מארץ ישראל. לעת עתה אין אנו עושים זאת, ואין כאן מקום להאריך. אבל בבית הכנסת בזמן התפלה, "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית"!³⁰

מתשובה זו ניתן להסיק שיש להבדיל בין כמה בחינות:

שעת תפילה או אין זו שעת תפילה (שלא בשעת התפילה נראה לכו"ע שאין להחמיר, ואנו רואים מעשים של יום יום שנכנסים לכתי כנסת מרכזיים בארץ, ובירושלים - ביהכנס"ס הגדול, ברובע היהודי ועוד - תיירים שאינם יהודים ואין פוצה פה).
הכניסו או נכנס מעצמו (נכנס מעצמו יש להקל ולא לגרום לביוזון הגוי חלילה ולבקשו לצאת, כיון שהדברים יכולים לבוא לידי עלייה, תקרית בתקשורת וכדו')
כמרים או אינם כמרים (נוכרים שאינם אנשי דת ושאינם לבושים עם כגדי כמורה וכדו' יש להקל יותר)

בארץ ישראל או בחו"ל (בחו"ל יהודים גרים בין נכרים ומקיימים עימם רמות יחסים שונות, בממשל, בעסקים וכדו', והמצב שם מצריך יחסי שלום ורעות עם הנכרים, לטובת שלומו של עמנו היושב שם כנכר, יש להקל יותר משום איבה ומשום דרכי שלום).

ד. הכנסת אורח העונד צלב לביהכ"נ

שוב מדברי הרב אבינר: "שאלה: מי שיש לו אורח שאינו יהודי, ולו שרשרת עם צלב, ורוצה לראות את בית הכנסת, האם יש להרשות לו להיכנס?
תשובה:

א. קודם כל האם הצלב הזה או ה"שתי וערב" כלשון חז"ל, יש לו דין עבודה זרה?
כתוב בשלחן ערוך "צורת 'שתי וערב' שמשתחווים לו, דינו כדין צלם ואסור". (יו"ד קמ"א, א). אבל אם הוא תלוי בשרשרת, אולי זה רק לשם קישוט ונוי, ולא נחשב כעבודה זרה? יש פנים לכאן ולכאן.

מסקנת הש"ך היא שאם האדם הזה הוא נוצרי מאד אדוק בדתו, מסתמא יש לשתי וערב זה ערך הרבה יותר גדול מאשר קישוט, וזה נחשב ספק עבודה זרה ואסור מספק.

ב. כתוב בתורה "לא תביא תועבה אל ביתך" (דברים ז, כו), וכיררו הפוסקים שאסור להכניס לתוך ביתו כל חפץ של עבודה זרה, וקל וחומר בבית הכנסת שהוא מקום קדוש, אע"פ שאינו בית פרטי של אף אחד.

³⁰ שו"ת עם כלביא, הרב שלמה אבינר, עניני הלכה. תשובה סח.

אמנם מצאנו דעה מקילה של רבי שלמה בן אדרת שכתב: "אבל אם נכנס גוי לביתו של ישראל ועבודה זרה שלו בידו, לא שמענו שיהא חייב ישראל בעל הבית להוציאו, לא תביא אמרה תורה"³¹.

מסקנה: על פי כל זה פסק הרב צבי פסח פרנק ז"ל שהיה רבה הראשי של ירושלים (הר צבי, או"ח, א, פה):

1. אם גוי שיש לו שתי וערב, נכנס בעצמו לבית הכנסת, אין אנו מחויבים להוציאו, במיוחד שזה יכול להביא חס ושלוש עלילה על קהל ישראל.

2. אבל להזמין כמרים הנושאים שתי וערב לבוא לבית הכנסת, בודאי שאין לעשות כן, ולגרום להבאת תועבה בביתך, כפי שעשה המלך מנשה שהעמיד צלם בהיכל. וה' ית' יעקור עבודה זרה מארצנו, וישיב לב עובדיה לעבודת ה' "³².

מתשוכה זו ניתן להסיק, שנכרים שאין עליהם צלבים או בגדי ע"ז אין שום מניעה לכניסתם לביקור והתרשמות מהתפילה בבית הכנסת. ושאיפתנו היא להוות דוגמא לקידוש שם ה' אלוהי ישראל ברכים.

מניסיוני ברבנות בקהילה בחו"ל, הקהילה היתה מזמינה אישים רמי דרג, קונסולים, שגרירים, ראשי ערים ואנשי ממשל גויים לתפילות, והם היו מוזמנים לשבת במקומות מכובדים, והיתה נערכת תפילה לשלום המלכות. האורחים התקבלו בסכר פנים יפות, אך לא היה להם שום חלק בתפילה אלא רק התרשמות ופגישות עם מנהיגי הקהילה שברובם היו גם הם חילונים, ולא ראינו פוצה פה ויוצא נגד כניסתם של גויים, שאינם אנשי דת, לבית הכנסת בזמן התפילה.

ה. סוגרן ספר תורה בצורת צלב

שאלה שיכולה לעלות בבתי כנסת, בארץ ישראל או בחו"ל, היא כדלקמן: "שאלה שנשאלה, למה אנו משתמשים בסוגרן של ספר שיש לו צורת צלב? (נאמר לו שיש לו צורה של אריה ולא של צלב, ושניהם נכונים - הדבר תלוי בזוית הראיה). האם מותר הדבר?"³³.

ותשובת הרב אבינר שם: "אמת הוא שצלב שלא נעשה לשם עבודה זרה ולא עבדו בו עבודה זרה, מותר. (שו"ע יו"ד א, הגה; ש"ך ר) ולכן מותרת מיטה מסורגת בצורת צלבים וכן עם רשת בצורת צלב (שו"ת אמרי דוד ס' קפ), וכן מותר תכשיט עם צלב שנעשה רק לשם גוי (חכמת אדם פה, א; שו"ת זרע אמת ח"ב ס' מה). וכן אותות שבהם צלב מותרים (שו"ת יין הטוב ס' יא; רע' שו"ת שואל ומשיב קמא ח"ג ס' עא). מכל מקום אין נכון

³¹ שו"ת הרשב"א, א, קעו.

³² שאלה זו מובאת בספרו של הרב שלמה אבינר שליט"א, שו"ת עם כלביא, ענייני הלכה, סז.

³³ שם, רנח.

להתפלל כנגד צלב (בית מאיר ס' א'), וודאי מכוער הוא הדבר, ואמרו חז"ל: "הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור" (דרך ארץ זוטא פ"ד) במיוחד במקום קדוש. ומצאתי בספר "האיש נגד הזרם" (לרב אבידור, עמ' רמא), תמונה של מרן הרב זצ"ל כשהוא עונד מדליה, ותחת התמונה רשום שהיא מכוסה חלקית על ידי בגדו, בגלל הצלב".

ו. דגלי מדינות בבית הכנסת

נראה, לעניות דעתי, שאין בתליית דגלי מדינות בבית הכנסת שום דבר פסול, כיון שהדגלים אינם עשויים לעבודה זרה, והינם אך ורק סמלים של ממלכתיות מדינית ולא דתית.

יכולה להיות שאלה לגבי דגלים שיש עליהם כמין צלבים (סמל שדומה לצלב). אמת הוא שצלב שלא נעשה לשם עבודה זרה ולא עבדו בו עבודה זרה, מותר. (שו"ע יו"ד א, הגה; ש"ך ו') וכן מותר תכשיט עם צלב שנעשה רק לשם נוי (חכמת אדם פה, א; שו"ת זרע אמת ח"ב ס' מה) וכן אותות שבהם צלב מותרים. וצריך להשתדל שהדגלים לא יהיו לכיוון התפילה אלא קישוט בצידי בית הכנסת.

יראה, לענ"ד, שאין לאסור הדגלים לשימוש בבית הכנסת בזמן ביקורי האישים רמי הדרג והמעלה או אורחים הבאים מעצמם לבית הכנסת. ראשית, מצד שאין בכך בעיה, כמו הסכרה שהוכאה לעיל לגבי צלבים העשויים לגוי ולקישוט ולא לע"ז ממש. ושנית, מצד שלום המלכות ומניעת איבה וכדו'.

ז. פתיחת ספר תורה בארון קודש בביהכ"ס בפני שר, קונסול או כומר נוצרי
 בשו"ת יביע אומר שאלו את הגר"ע יוסף שליט"א³⁴: "נשאלתי אם מותר לגבאי ושמש בהכ"נ לפתוח את הס"ת שבארון הקודש לפני שר וקונסול נוצרי, או לפני כומר נוצרי, כשבאים לבקר בכהכ"נ, ומבקשים להראותם את הארון ואת נוהו?"
 ולהלן סוף תשובת הרכ:

"... אבל כשבבקשים להראותם הס"ת ויש חשש איבה אם לא יענו למבוקשם מותר לעשות כן משום דרכי שלום. וכה"ג כ' בשו"ת באר שבע (סי' לו). ע"ש. וכן ראיתי גבאי בהכ"נ ת"ח שנהגו להקל בזה... ומ"מ נכון שיקרא בו איזה פסוק שלא תהיה פתיחתו שלא לצורך ת"ת. הנלע"ד כתבתי. והיעב"א"³⁵.

³⁴ חלק ג-יו"ד סימן טו

³⁵ שם בסוף תשובת הרב עובדיה יוסף.

חלק ב' : שער הכנסיות

ח. כניסת יהודים לכנסיה

שאלה עקרונית זו - האם מותרת הכניסה לכנסיה ובאלו תנאים, עלתה לאורך הדורות והיו לה התייחסויות שונות בספרות הראשונים והשו"ת.

הרמב"ם כותב : "אסור ליכנס לעיר שיש בה עבודה זרה, וכל שכן לדור בה וכו', לפיכך יודע לך שכל עיר של אומה שיהיה להם בית תפילה שהוא בית עבודה זרה בלא ספק, אותה עיר אסור לעבור בה בכונה, וכל שכן לדור בה. אבל אנחנו תחת ידיהם בעונותינו ושוכנים בארצם אנוסים, נתקיים בנו מה שנאמר "ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן, ואם העיר דינה כך, קל וחומר בית עבודה זרה עצמו שהוא אסור לנו כמעט לראותו כל שכן ליכנס בו"³⁶.

וכתב רבי יהודה החסיד : "כומר אחד היה חייב ליהודי כסף, וידע הכומר שלא ילך אחריו לבית התיפלות, וכשהיה הולך לתבוע חובו הלך הנכרי לבית התיפלות, ולא רצה היהודי לילך אחריו שם". וכן : "איש אחד הלך בבית עבודה זרה ונתחרט, שאל לחכם להורות לו דרך תשובה, אמר לו באותו יום בשנה, תתענה בכל שנה ושנה וכך עשה. יהודי אחד הלך כחצר בית עבודה זרה, כשיצא שמע בת קול שאמרה "ואותי השלכת אחרי גוך" והתענה כל ימיו"³⁷.

בספר חכמת אדם כתוב : "כיון דבית עבודה זרה אסור בהנאה, אם כן אסור לכנוס בתוכה... ומצוה להתרחק שלא ילך נגד הפתח בתוך ד' אמות ואסור... להסתכל בנויה"³⁸. ובשולחן ערוך נפסק : "אסור להסתכל בנוי אלילים כיון שנהנה בראיה"³⁹. ובברכי יוסף : "ומכאן איסור מפורש לנכנסים לבתי עבודת כוכבים לראות בנוייהם"⁴⁰.

רק משום פיקוח נפש התיר השולחן ערוך לברוח לכנסיה⁴¹. (כידוע מצאו יהודים שם מחסה בזמן שלטון השקוץ המשומם ימ"ש), ולזה נקדיש פרק נפרד להלן.

בדורנו נשאל הגר"ע יוסף שליט"א שאלה⁴² : האם מותר ליהודי לבקר בכנסייה של נוצרים? והנה תשובתו : "במסכת עבודה זרה (דף יז ע"א) מבואר, שיש איסור אפילו להתקרב לפתח הבית של עבודה זרה, שנאמר אל תקרב אל פתח ביתה... בסיכום : הדבר ברור שאסור בהחלט לבקר בכנסיות של נוצרים..."

³⁶ בפי"מ"ש ע"ז דף י"א.

³⁷ בספר חסידים ס' תלה. חי באשכנז לפני 600 שנה.

³⁸ כלל פר סעי' טז.

³⁹ יו"ד קמ"ב, טו.

⁴⁰ שם.

⁴¹ יו"ד קנז, ג.

⁴² שו"ת יחוהו דעת חלק ד סימן מה.

ועוד כותב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל⁴³: "איסור ליכנס לכנסית הנוצרים, פשוט שליכנס לכנסית הנוצרים שהוא מקום שעובדים ועושין תפלותיהם שאסור אף ליכנס... שכל הענין נעשה להסית ולהדיח בהתקרבות שזה ודאי הוא דבר אסור לעשות רצונם ולהתקרב להם ולכן ח"ו מליך לשם".

ט. ביקור תיירותי בכנסיה פעילה ושאינה משמשת לפולחן

שאלות רבות נשאלו בנוגע לביקור תיירותי בכנסיה פעילה ובכנסיות שאינן משמשות לפולחן. שאלות כגון: השתתפתי בטיול מאורגן על ידי קבוצה של אנשים שאינם שומרי תורה, ונכנסו בכנסיה עתיקה כדי להסתכל בה האם מותר הרבר?

ושאלה בלשון זו: "ולאחרונה פנו אלי מספר אנשים בשאלות אקטואליות המטרידות רבים, לכן החלטתי להפנות שאלות אלו אל כבוד הרב בתקוה לקבלת תשובה. השאלה היא האם מותר להיכנס בטיול לכנסיה, רק לצורך ביקור אומנותי, דהיינו, לשם התרשמות מהאומנות שבכנסיה? אני יודע היטב עד כמה כבוד הרב עסוק וטרוד, אך הואיל ובקרוב מתחילה עונת הטיולים, ושאלות אלו הן שאלת רבים, בטוחני שכבוד הרב יבין את החשיבות שבמתן תשובה עליהן בהקדם. בברכת התורה ובתקוה להיענות בהקדם..."⁴⁴.

ותשובת הרב וולדינברג⁴⁵: "תנן במס' ע"ז ד' י"א ע"ב: עיר שיש בה עבודת כוכבים חוצה לה מותר וכו' מהו לילך לשם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור וכו'.

וכותב ע"ז הרמב"ם בפיה"מ וז"ל אמרו מהו לילך לשם שישים אותה דרך לילך משם לזולתה, לפי שאסור ליכנס לעיר שיש בה עבודת כוכבים כל שכן לדור בה וכו' ולפיכך יודע לך שכל עיר של אומה שיהיה להם בה בית תיפלה שהוא בית עבודת כוכבים בלא ספק אותה העיר אסור לעבור בה בכוונה וכל שכן לדור בה, אבל אנתנו תחת ידיהם בעונותינו ושוכנים בארצם אנוסים וכו', ואם העיר דינה כן קל וחומר בית עבודת כוכבים עצמו שהוא אסור לנו כמעט לראותו וכל שכן ליכנס בו עכ"ל.

למדנו דברים ברורים מדבריו הקדושים האלה של הרמב"ם ז"ל שהדבר פשוט כביעתא בכותחא שאסור ליכנס לבית עבודת כוכבים, ולא עוד אלא שאסור אפילו כמעט לראותו, וזכרנו עוד מימי קטנותי, דכשהיו צריכים לעבור על יד כנסיה מובהקת שלהם היו המבוגרים מאיצים בנו לא להסתכל לשם ולמהר לעבור וכדרך המהירות לומר ג' פעמים שקץ תשקצנו וגו'..."

⁴³ שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ג' סימן קכט.

⁴⁴ שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סימן צא, לרה"ג אליעזר וולדינברג שליט"א.

⁴⁵ ש.ש.

כניסה לכנסיה שאינה משמשת לפולחן

שאלה זו נשאלה לרב חיים דוד הלוי זצ"ל בדורנו⁴⁶: "כנסיה שכיום אינה משמשת מקום פולחן כלל, אלא משמשת מקום ביקור לתיירים ומטיילים וכו', והמטרה להתרשם ממבנה הכנסיה כשם שנכנסים למוזיאון" (כלשון שאלתך) נראה שאין איסור ליכנס ולבקר בה... מכל זה נראה בבירור שכל שאינה משמשת יותר כבית תפילתם כלל, אין הכניסה אסורה".

י. יהודים שמוזמנים לביקור בכנסיה לביקור ממלכתי או לטקס אשכבה

שאלה זו נשאלה לגר"ע יוסף שליט"א⁴⁷: "נשאלתי בדבר שגריר ישראל בחו"ל שהוזמן מטעם השלטונות שם לטקס השכבה בכנסיה או במסגד שלהם, במות אחד השרים החשובים שלהם, אם רשאי ללכת לשם משום חשש איבה מצדם כלפיו וכלפי מדינת ישראל?".

וזו תשובת הרב שם: "הרמב"ם בפ"ק דע"ז (יא ב) כתב וז"ל: יודע לך שכל עיר של אומה שיש להם בה בית תפלה, שהוא בית עבודה זרה בלי ספק, אסור לעבור בכוונה באותה עיר, וכל שכן שאסור לדור בתוכה, אבל אנחנו בעונותינו תחת ידיהם, ושוכנים בארצם אנוסים וכו', ואם העיר דינה כן, קל וחומר לבית עבודה זרה עצמו, שאסור לנו כמעט לראותו וכל שכן להכנס בו. עכ"ל... ולפע"ד נראה שרוב מה שהתירו הפוסקים משום איבה, אין להתירם בזמן הזה, שדוקא בזמניהם שהיו הגוים עושים עלילות ברשע, יש לחוש שיעליל עליו עלילה, אבל בזמן הזה שאינו יכול לעשות שום היזק, בלא דין ומשפט, וליכא להאי חששא, תהוי ליה איבה ואיבה, והרי בענין דררא דממונא אין חוששים היהודים לאיבה, ולמה לנו לחוש להתיר באיסורים משום איבה. אטו לא תהיה כהנת כפונדקית...".

ובשו"ת "מראה הבזק"⁴⁸: נשאלה שאלה לגבי ביקור בכנסיה למי שמוזמן לביקור ממלכתי האם מותר לבקר בכנסיה, כשזה לא לטיול בעלמא, אלא למשל כשמוזמנים לאירוע ממשלתי וכד', ואז אולי יש קצת חשש לאיבה?

והתשובה שם: "אין להיכנס לכנסיית הנוצרים, ואיסור זה קיים גם במקום שיש חשש איבה."⁴⁹

⁴⁶ שו"ת "עשה לך רב" הגר"ח הלוי זצ"ל, חלק ד' תשובה נג.

⁴⁷ שו"ת יביע אומר חלק ז-יו"ד סימן יב.

⁴⁸ חלק ג' תשובה קיד.

⁴⁹ מקורות: יחזקאל דעת (ח"ד סי' מה), "שבילי דויר" (סי' קנד), "פרי השדה" (ח"ב סי' ד).

יא. כניסה לחצר עבודה זרה

שאלה זו נשאלה לרב וולדינברג: ⁵⁰ "האם מותר להיכנס רק לחצר כנסיה או מסגד אך ורק כדי להשקיף משם על הגוף?"

והנה תשובתו: "ובנוגע אם מותר ליכנס לחצר ולישב לנוח, הנה הרמ"א ביו"ד שם בסי' קמ"ט סעי' ב' פוסק בזה בזה"ל: חצר של עבודת כוכבים י"א דדינו כעיר של עבודת כוכבים ובזמן שאין העובדי כוכבים מתקבצים שם לתרפותן מותר ליכנס שם וי"א דבכל ענין אסור אם אין דרך עובר בו למקום אחר אבל כשדרך עובר בו למקום אחר לכו"ע מותר וכן המנהג פשוט לילך דרך אותו חצר למקום אחר, ומ"מ מדת חסידות הוא להתרחק מלילך בו אם יש לו דרך אחרת קצר כמוהו עכ"ל.

וידוע דהיכא שהרמ"א כותב י"א וי"א הלכה כ"א בתרא, וא"כ למדנו מכאן שאסור מדינא בכל ענין ליכנס לחצר של עבודת כוכבים... וא"כ ברור שאסור ליכנס לחצר כדי להשקיף על הגוף..."

יב. כניסה לכנסיה במקרה של פיקוח נפש, וכניסת חיילים לכנסיית המולד ולכנסיות אחרות

השו"ע פוסק: "מי שנתחייב מיתה לשלטונות מותר לברוח לבית עבודה זרה ולהציל עצמו, ויש אומרים שבשעת השמד אסור"⁵¹. הט"ז הוסיף שלדעה האוסרת שימוש בע"ז לרפואה, כמו כן אסור בענייננו.

ומה שמסרו ילדים לידי מנזרים בעת השואה כדי להצילם, צ"ע בזה שהרי יחנכום לנצרות. ולכאורה אסור הדבר, אולי היה צריך להימנע מלהכניסם לבית עבודה זרה. אך בקטן יש לעיין ממה שהביא ב"דרכי תשובה"⁵², שקטן אינו מוזהר במצות "ונקדשתי", ובכל זאת כיון שיגדל הרי יהיה מוזהר בכל, וכמו שעשו בזמן מסעי הצלב ששחטו הילדים כדי שלא ימירו את דתם.

וניתן לומר שיש לחלק בין תקופת מסעי הצלב שם רצו הנוצרים להרוג ולאבד נפשות ישראל, ובין תקופת השואה שם רצו הנוצרים להציל ולפקח נפשות מישראל... ואז מותר הדבר.

בדורנו עלה נושא כניסת חיילים לכנסיית המולד ולכנסיות אחרות לצורך אבטחת השוהים והמטיילים, נראה לענ"ד שיש כאן הצלה של רבים, כיון שנוכחות חיילים במקומות ציבוריים רגישים הנה הכרחית לצורכי הביטחון, והדבר מותר.

⁵⁰ שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סימן צא, לרה"ג אליעזר וולדינברג שליט"א.

⁵¹ שו"ע יו"ד קנ"ז סעי' ג'.

⁵² סימן קנ"ז ס"ק כ"א.

וכשם שנכנסים חיילים ושוטרי מג"ב לרחבת הר הבית בירושלים, כאשר שם האיסור הוא הרבה יותר חמור (איסור כרת), כך גם עינינו רואות חיילים ושוטרים מאבטחים כנסיות שונות ברחבי הארץ, וכל זה כדי לשמור על המקומות הקדושים לכל הדתות, ומשום מניעת איבה ודרכי שלום התיירו.

יג. תפילה משותפת עם גויים

בתקופה זו כמו שלנו, בה יש הידברות גוברת בין הדתות השונות, ובמיוחד בין הדת היהודית והדת הנוצרית, והחיים בגלות בין הגויים מוצאים עצמם בסיטואציות חדשות המצריכות התמודדות שלא היתה כמותה כבעבר, בו היו היהודים מנודים מכל מפגש בין דתי כלשהו. בזמננו יש רצון להתקרבות לקהילות היהודיות, ומגיעות הזמנות להגיע לאירועים משותפים ולתפילות משותפות.

שאלה מעין זו הנוגעת לתפילה משותפת עם גויים נשאלה בשו"ת "אגרות משה"⁵³. וכתב שם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שתפילה ביחד עם גויים מותרת בשני תנאים: א. שהתפילה לא תיערך בכנסייה בשום אופן.

ב. שאין להשתמש בנוסח תפילה שכתבו איש דת אחרת.

ובשו"ת "במראה הבזק"⁵⁴ נשאלה השאלה הבאה: "שגירות ישראל בקיטו אקוודור קיבלה הזמנה מכומר בדרגה חשובה להשתתף בתפילה פומבית למען השלום במזרח התיכון. הפניה היא בעיקר אל רב הקהילה. ידוע שחלק מהתפילה ודאי יהיה בכנסייה וחלק אחר מהטקס יתקיים ב"פארק". הרב שואל מה עליו לעשות במקרה הנ"ל האם בהחלט לא להשתתף או אולי רק בחלק שיערך בפארק מתוך לכנסיה?"

התשובה: "תפילה יחד עם גויים מותרת, בעקרון, אך יש להקפיד על נוסח התפילה שלא יכיל דברי מינות ורמיסת "כבודם של ישראל" שהוא כבוד ה' ע"י השוואה בין צדיק לרשע המבקש לפגוע בעם ה' ובנחלתו... או שכל אחד יתפלל תפילתו הוא, או שיבחרו פרק מתאים מן התנ"ך, כגון פרק ב' בישעיהו..."⁵⁵.

יד. ביקור בקרית הותיקן, וביקורו של הרב הראשי לישראל בקרית הותיקן

קרית הותיקן היא למעשה הרובע המערבי, מוקף החומה, של העיר רומא באיטליה. היא המדינה הקטנה בעולם. ראש וראשון לתושבי מדינה זו הוא האפיפיור, ראש הכנסיה

⁵³ או"ח סי' ב' עמ' קצז.

⁵⁴ חלק ג' תשובה קיג.

⁵⁵ יעויין שם בהערות.

הקתולית, שכפופים לו אנשי כמורה רבים וככירים החיים בקריה. הם ממלאים תפקיד של שרים לכל דבר בענייני פנים וחוץ. הותיקן שולח נציגים דיפלומטיים למדינות השונות, והן מצידן שולחות אליו את נציגיהן הדיפלומטיים. למדינת ישראל יש שגריר בותיקן. החשוב במבני הותיקן הוא כנסית סן פיטרו, אשר בחזית הכנסיה משתרעת כיכר סן פיטרו רחבת הידיים שבה מצטופפים אלפי מאמינים הנוהרים מכל קצוי תבל לקבל את ברכת ה"אב הקדוש" (האפיפיור) בהזדמנויות חגיגות שונות. מעוננו הרשמי של האפיפיור נקרא "ארמון הותיקן", זהו גוש בניינים שהראשונים שבהם הוקמו כבר במאה הרביעית לספירה. יש בארמון זה אלפי חדרים, אולמות בגדלים שונים ובתי תפילה (כנסיות קטנות).

צמודה לארמון ספריית הותיקן, שהיא מן החשובות בספריות העולם. אוסף כתבי היד הנדירים שבה כולל גם כתבים וספרים בעברית. בביקורו של מור, הרב הראשי לישראל, הרה"ג ישראל מאיר לאו שליט"א, במסגרת הפיוס ההיסטורי בין הדת הנוצרית והיהודים, הקפיד לא להיכנס לבתי התפילה אלא רק למשרדי השגרירות בותיקן. מפי השמועה למדתי, שכב' הרב הקפיד מאוד בכניסתו לחדרי הפגישות עם האפיפיור ואנשי הכמורה, ועמד על כך שיסירו את הצלבים והצלמים מהקירות, ואכן כך נעשה.

כמוזכר בתלמוד⁵⁶: "שהיו הולכים לבית אבידן", ש"היה מקום ויכוח עם הנוצרים ולא מקום מינות"⁵⁷. ולא ראו בזה חכמים איסור, כיון שהמפגש בבית אבידן היה לצורך ויכוח וקידום האינטרסים היהודיים, כך גם בביקור זה יש לראות בו קידום ענייני היהודים בעולם כולו, ולכן יהיה מותר לשגרירים, לשרים ולכל מי שענייני העם היהודי נוגעים לו, לבקר שם לצורך זה.

טו. כניסה לכנסיה ולמנזר שאין בהן צלמים וצלבים

הרב ולדנברג נשאל לגבי נושא זה, והנה תשובתו⁵⁸: "יעוין בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ד' שהעלה ג"כ דהא דאסור ליכנס בבית תפלתם דהוא אפילו במקום דליכא צלמים עיי"ש. וא"כ ברור הדבר שאין הבדל בזה בין כנסיה לבין מנזר שבו אין צלמים, ובכל גוונא אסור.

⁵⁶ שבת דף קטו. ובתוס' ע"ז יז, ד"ה הרחק.

⁵⁷ בתוס' ע"ז יז, ד"ה הרחק.

⁵⁸ שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סימן צא, לרה"ג אליעזר וולדינברג שליט"א.

טז. הזמנת גויים אנשי דת וכמורה לבית הרב

התלמוד מספר⁵⁹ על הקשרים המיוחדים שהיו בין רבי ואנטונינוס: כבראשית פרק כה כתוב: "ויאמר ה' לה שני גוים בכטנך" – "אמר רב יהודה אמר רב: אל תקרי גוים אלא גיים, זה אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים..." , כלומר, היו מתארחים זה אצל זה ואוכלים זה אצל זה... ובמו עינינו ראינו בתקופה האחרונה כאשר התפרסמה התמונה של הגר"ע יוסף שליט"א נפגש בביתו עם נציג האפיפיור, כשהנציג ענוד צלב ענק בחזהו, ואין פוצה פה. מפגש זה לא התקיים בבית הכנסת, אלא ממש בביתו של הרב. ונראה שיש כאן חשיבות רבה לפיתוח והידוק הקשרים בין הדתות בימינו, ואשר הגר"ע יוסף תורם רבות לחיזוק קשרים אלה.

יז. יחסי יהודים ונוצרים בדורנו, לאן?

בעקבות שינויים אלו שהגנו עדים להם והמתחוללים לנגד עינינו, בהם חלה התקרבות בין מאמיני הדת היהודית והנוצרית, וממילא גם בגישה האידיאולוגית שבין הדתות⁶⁰, יגיעו אל שולחן המלכים (ומאן מלכי? רבנן!) שאלות שיידונו במהלך השנים הקרובות, ויצריכו את פוסקי הדור לשבת על המדוכה ההלכתית ולדון בשינויים בפסיקה המתחייבים מפיוס זה בין הדתות. האם יביאו נתונים חדשים אלו לשינוי בפסיקת ההלכה, והאם פוסקים בעלי "כתפיים רחבות" יפסקו פסקים מהפכניים שיקלו במערכת היחסים, ויגרמו בסופו של דבר ל"בנייה מחדש" של מערכת יחסים ולהבנה ולקרבה בין הדתות, ולמחיקת האיבה ההיסטורית שהיתה קיימת בדורות עברו?

שאלות רבות ומגוונות נשאלו במהלך הדורות לגבי הנושאים שעסקנו בהם, דור דור ודורשיו. דורנו הינו דור שיש בו שוני בהתייחסות לנצרות ויחס הנצרות השתנה ליהדות ולמדינת ישראל.

לאחר הקמת המדינה וחמישים שנה - יוכל למדינה, אין עוד האיבה העתיקה שהיתה קיימת בין הדתות ויש מקום אולי לפתח קשרים לצורך השפעתן של הדתות על שלום העולם על נושאים שעולים על פרק היום וסדר היום הציבורי האוניברסלי: חינוך, בריאות, מניעת תאונות דרכים, מניעת מחלות, הרג ורצח, מניעת אלימות כמשפחה וכדו'. נושאים אלה ימשיכו ללוות את האנושות בשנים ובדורות הבאים.

⁵⁹ כבלי מסכת עבודה זרה דף יא עמוד א.

⁶⁰ ראה מאמרו של הרב דוד רוזן - נושא מכון ירושלים למחקר וליחסים עם הדתות, וחבר בוועדה הבילטרלית עם הוותיקן - העוסק בנושא יחס הנצרות אל היהדות בראייה עכשווית ועדכנית, במבוא לספר "הכנסיה הקתולית, העם היהודי ומדינת ישראל".

חלק ג' : שער המסגדים

יח. יחס היהדות לאיסלם ולמוסלמים

מבחינה רעיונית היתה עמדת היהדות במהלך הדורות שונה לאיסלם מלנצרות. למרות סבלותיו האישיים ומצוקת עם ישראל בגלות ערב, השקפתו של הרמב"ם היתה כאזהרה, כי אל לנו לגמול להם כרעתם בעלילה תחת עלילה; ושומה עלינו על פי תורתנו שלא לסוד מדרך האמת בבואנו לחרוץ משפט על טיב דתם, לגנות את הראוי לגנות, אבל גם לא להתעלם מן החיוב שבה.

האבחנה הכרוכה בין דת האיסלם לנצרות היא מונותאיזם מול פוליתיאיזם. המונותאיזם (אמונה באל אחד ויחוד ה') הוא לגיטימי, ואין סתירה בין היהדות לבינו. היהדות היא מונותאיסטית ומקבלת כל דת מונותאיסטית אחרת. אך הנצרות היא דת שיש בה שיתוף של כוחות לכוחו של האל ואין כאן אחדות האל, אלא מתן כח לכח אחר, דבר המהווה כפירה בכחו של האל ואחדותו. לכן היהדות לחמה בה, ועדיין קיימת איבה סמויה בין הדת הנוצרית לדת היהודית. אך דת האיסלם הינה מונותאיסטית ואין בה סתירה מהותית לדת היהודית.

מן הראוי להביא בזה מדברי הרמב"ם הספוגים אצילות רוח ומוסריות מעמיקה על המוסלמים (הישמעאלים) ועל דתם⁶¹: "אלו הישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה כלל, וכבר נכרתה מפייהם ומליבם, והם מייחדים לאל יתברך ייחוד כראוי, ייחוד שאין בו דופי (מונותאיזם צרוף). ולא מפני שהם משקרים עלינו ומכזבים ואומרים, שאנו אומרים שיש לאל יתעלה בן, נכזב כך אנחנו עליהם ונאמר שהם עובדי עבודה זרה. התורה העידה עליהם, אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר, והיא העידה עלינו שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית. ואף שמתחילה היתה בבית-תפילתם עבודה זרה, עכשיו כולם לבם לשמים, וטעותם וטיפשותם בדברים אחרים הן שאי אפשר לאומרן בכתב, מפני פושעי ורשעי ישראל (המלשינים), אבל בייחוד השם יתעלה אין להם טעות כלל".

והרמב"ם ממשיך בהערכתו האמורה לדתות השונות (האיסלם והנצרות) ומוסיף⁶²: "אך מחשבות בורא עולם אין כוח באדם להשיגן, כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו, וכל הדברים האלה של אותו האיש (ישו) ושל זה הישמעאלי (מוחמד)

⁶¹ תשובות הרמב"ם סימן שסט.

⁶² רמב"ם הל' מלכים פי"א ה"ד, ונשמט מרוב המהדורות מאימת הצנוזרה.

⁶² ריה"ל, כוזרי, מאמר ד, פרק כד.

שעמד אחריו, אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח, ולתקן את העולם כולו לעבוד את השם ביחד..."

כבר ציינו לעיל שאין הרמב"ם יחידי בהשקפה זו, וגם רבי יהודה הלוי כתב⁶³: "אלה האומות, הנוצרים והמוחמדים, הם הצעה והקרמה למשיח המוחכה". הרמב"ם מצא לנחוץ להצביע, כאמור, על החיוב שבדתות שנולדו על ברכי היהדות בהשפעתן על העולם האילי, ובתוכם דת האיסלם.

הדברים הבאים של הרמב"ם מובאים מתוך תשובת הרמב"ם לר' עובדיה הגר⁶⁴: "תשובה שעשה הרב לישמעאל אחר שנתגייר, הגיעו אלינו שאלות מרנא ורבנא עובדיה המשכיל המביין גר צדק, ישלם יי פעלו ותהי משכורתו שלמה מעם יי אלהי ישראל אשר בא לחסות תחת כנפיו, שהיה ישמעאל ונתגייר.

שאלה על אלו הישמעאלים שאמרת שאינם עובדי ע"ז, ואמר לך רבך שהם עובדי ע"ז, והאכנים שמשליכין בתרפותן הן למרקוליס והשיב לך שלא כהוגן, עד שנתעצבת אל לבך ונכלמת וקרא עליך "ענה כסיל כאולתו"?

תשובה אלו הישמעאלים אינם עובדי ע"ז כלל, וכבר נכרתה מפיהם ומלבם והם מיחדים לאל יתעלה יחוד כראוי, יחוד שאין בו דופי, ולא מפני שהם משקרים עלינו ומזככים ואומ' שאנו אומרים שיש לאל יתעלה בן נכזב, כך אנחנו עליהם ונאמר שהם עובדי ע"ז. התורה העידה עליהם "אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר". והיא העידה עלינו "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית". ואם יאמר אדם שהבית שהם מקלסין אותו בית ע"ז הוא, וע"ז צפונה בתוכו שהיו עובדין אותה אבותיהם באותו הבית, מה בכך?

אלו המשתחיים כנגדו היום אין לכם אלא לשמים. וכבר פירשו רז"ל בסנהדרין (דף ס"א ב') שאם השתחזה אדם לבית ע"ז [והוא] סבור שהוא בית הכנסת הרי לבו מסור לשמים. וכן אלו הישמעאלים היום כולם טף ונשים נכרתה ע"ז מפיהם וטעותם וטפשותם בדברים אחרים היא שאי אפשר לאומרו בכתב מפני פושעי ורשעי ישראל, אבל ביחוד השם יתעלה אין להם טעות כלל ובאמת שהיה לישמעאלים מקודם באותם המקומות שלשה מיני ע"ז פעור ומרקוליס וכמוש, והם עצמם מודים בדברים אלו היום וקוראין להם שמות בלשון ערבי. פעור (ע"י ה' עבודה זרה פ"ג ה"ה) עבודתו שיפעור עצמו לפניו או שיניח ראשו ויגביה ערותו למולו כמו שאלו הישמעאלים משתחווים היום בתפלתם, ומרקוליס עבודתו ברגימת האכנים, וכמוש עבודתו כפריעת הראש ושלא ילבש בגד תפור ודברים אלו כולם מפורשים וידועים אצלנו (ע"י גמ' ע"ז ס"ד א') מקודם שתעמד דת הישמעאלים, אבל

⁶⁴ שו"ת הרמב"ם סימן תמח.

הישמעאלים היום אומרים זה שנפרע ראשנו ושלא נלבש כגד תפור בתפירות הוא כדי להכנע לפני האל יתעלה ולזכור היאך יעמוד האדם מקברו, וזה שנשליך האבנים בפני השטן אנו משליכים אותם כדי לערכבו".

תשובה זו הינה תשובה ניצחת לגבי הטענה שבאיסלם יש יסודות אליליים וחגם של המוסלמים הינו חג ע"ז, ומעשיהם במכה - זריקת האבנים ל"כעבה" האבן השחורה - הם מעשי עבודה זרה. הרמב"ם אומר לא כן הוא, ואין בזה יסוד ע"ז כלל, כפי שמבואר בתשובתו זו באריכות.

יט. כניסה למסגדים (כלא תפילה)

הגאון הרב עובדיה יוסף כותב⁶⁵: "לענין כניסה למסגד של הערבים, שנראה שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים, אם הישמעאלים עובדי ע"ז הם, או לא... גם המאירי (ע"ז נו עמוד רי"ד) כתב, וישמעאלים הללו יש מי שאומר עליהם שאינם עובדי ע"ז, ודנים אותם כגר תושב, ואין מגעם אסור בהנאה, וכו', ומ"מ חכמי ספרד חולקים בה, שהרי בפרק ראשון (ע"ז יא ב) מונה בכלל בתי ע"ז גישראל שבערכיא... אבל הרמב"ם בתשובה (הוצאת מקיצי נרדמים סי' שסט) כתב "אלו הישמעאלים אינם עובדי ע"ז כלל, וכבר נכרתה אמונת הע"ז מפיהם ומלבם, והם מיחדים לאל יתברך יחוד כראוי, יחוד שאין בו דופי..." וכן פסק הרמב"ם (פרק יא מה' מאכלות אסורות ה"ז): "כל גוי שאינו עובד ע"ז, כגון אלו הישמעאלים יינם אסור בשתייה ומותר בהנאה, וכן הורו כל הגאונים", אבל אותם העובדים ע"ז סתם יינם אסור בהנאה..."

וממשיך הגר"ע יוסף: "...נמצא שהגאונים הראשונים שאמר שהישמעאלים עובדי ע"ז הם, כוונתם על הישמעאלים בדורות ראשונים שעדיין היו אדוקים בע"ז. וכמ"ש הרמב"ם בתשובה הנ"ל שאז היו להם שלשה מיני ע"ז, אבל בהמשך הדורות הגיעו למסקנא נכונה ביחוד ה', שאין עוד מלבדו."

לאחר הכירור העקרוני האם המוסלמים עובדי ע"ז או לא ולאחר המסקנה שאין הם עובדי ע"ז מברר הגר"ע יוסף לגבי הכניסה למסגד⁶⁶: "ומעתה נראה שהמסגדים של הערבים אין להם דין בתי עבודה זרה, ומותר להיכנס בתוכם. ואפילו הר"ן שאמר שהואיל ומשתחוים לפניהם כעבודה של אלהות דין ע"ז יש להם, י"ל שאילו הוה שמיע ליה כל מ"ש הרמב"ם בתשובה לא היה אומר כן. שבודאי הרמב"ם היה בקי בהם ביותר..."

⁶⁵ שו"ת יביע אומר חלק ג', יו"ד סימן טו.

⁶⁶ שם.

אגד מאמרים

אמנם כותב הרב וולדינברג בתשובתו⁶⁷: "...ומה שכותב ככ"ו שהרב מן ההר שליט"א אמר לו משמי שלכל בית של דת אחרת יש דין של בית ע"ז, וגם למסגד, ושואל אותי אם זה נכון ומה מקור לכך.

הנה אמנם כן נכון הדבר, וחילי דידי מדברי חרושי הר"ן בסנהדרין דף ס"א ע"ב ד"ה יכול, שכותב וז"ל: ולמדנו מכאן שהקדשים של כותים וגם המשוגע של הישמעאלים אע"פ שאין טועין אחריהם לעשותן אלהות, הואיל ומשתחיים לפניהם השתחואה של אלהות דין ע"א יש להן לכל דבר איסור של ע"א... הרי למדנו מפורש מדברי הר"ן דגם לעבודת הישמעאלים והשתחיותם לנביא השקר שלהם דין ע"א יש לקדשיהם לכל דבר, וא"כ ברור לפי"ז שגם בית המסגד שלהם שבו הם מבצעים עבודתם יש לו ג"כ דין של בית ע"א לכל דבר ואסור ליכנס לשם, וברוך אלקינו שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת".
אך אין הדברים נפסקים כך להלכה לשיטת רוב פוסקי דורנו, והפסק המקובל עלינו הינו הפסק המובא בשיטת הרב עובדיה יוסף שליט"א.

כ. תפילה ולימוד תורה בתוך מסגד

בנוגע לתפילה במסגד מגיע למסקנה הגר"ע יוסף⁶⁸: "...הוא הדין שמותר להתפלל במסגד של הערבים, והשיג עליו דשאני התם שנעשית עבירה באקראי, אבל מסגד הקבוע לתפלתם, שם מצאה סטרא אחרא מקום לנוח, וקן לה, ושם הרגיעה לילית, וקבעה לה קביעות גדולה, ובכה"ג אף הרא"ם יודה לאסור. עש"ב. וכן ראיתי לידי"צ הגאון ר' יקותיאל הלבשרטם, אדמו"ר מקלויזנבורג, בחוברת ישראל סבא (כרך ד' גליון מח) שהעלה לאסור להתפלל במסגד של הערבים".

תפילה במסגד כמערת המכפלה בחברון

וממשיך הגר"ע יוסף ופוסק⁶⁹: "וא"כ גם במסגד של ערבים שאין שם ע"ז, ותפלתם להשי"ת ביחוד שאין בו דופי, אין שום איסור להתפלל שם, וכן ראיתי לכמה גאונים וצדיקים שהיו מתפללים בתוך המסגד של מערת המכפלה, ועד עכשיו יש שם בהכ"נ קבוע לתפלה, לאחינו תושבי חברון וקרית ארבע. ואמנם בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד (ס"ס צא) כתב להשוות דין המסגד של ערבים לכנסייה של נוצרים, ע"פ דברי הר"ן סנהדרין (סא ב).

⁶⁷ שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סימן צא, להרה"ג אליעזר וולדינברג שליט"א.

⁶⁸ בתשובתו שם.

⁶⁹ בתשובתו שם.

ובמחכת עמו הסליחה. שאנו תופסים עיקר כדברי הרמב"ם שהישמעאלים לאו עובדי ע"ז נינהו, וממילא אין למסגדיהם דין בית ע"ז... זהו רק בבתי ע"ז, אבל במסגדים של ישמעאלים שאין שם ע"ז כלל אף התוס' מודים שמותר להתפלל וללמוד שם. ע"ש. וכן עיקר".

וכמו כן כותב הגר"ח הלוי⁷⁰: "... וכל זה כמובן בכנסיות שיש בהם צורות שתי וערב והם עבודה זרה, אבל מסגדי הישמעאלים אין חל עליהם האיסור זה כלל שאין הם עובדי עבודה זרה. ולכן, במערת המכפלה שיש שם מסגד נכנסים יהודים ומתפללים בו ודו' יקבל תפלתנו ברצון."

ונסיים בתפילה : יהי רצון שנזכה לשלום מבורך בארצנו, ושנזכה לראות אחווה בין כל צאצאי אברהם - יצחק וישמעאל, יעקב ועשו. אמן.

---

⁷⁰ שו"ת עשה לך רב חלק א' שאלה נ"ט.